

УДК 342.537.7(477)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4650271>

О.І. ЗОЗУЛЯ,

завідуючий науковим сектором порівняльного конституційного та муніципального права Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, доктор юридичних наук, доцент, м. Харків, Україна; e-mail: oizozulia@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5428-4622>

ФОРМИ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ

O.I. ZOZULIA,

Head, Department of Comparative Constitutional and Municipal Law, Scientific Research Institute of State Building and Local Government, Doctor of Law, Associate Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: oizozulia@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5428-4622>

FORMS OF PARLIAMENTARY INVESTIGATION IN UKRAINE

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. Ефективне розслідування парламентом суспільно важливих, резонансних питань передбачає здійснення його органами низки владних повноважень щодо інших органів і посадових осіб, частково зовні подібних до діяльності слідства та суду. Водночас законодавчі засади діяльності тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України виявляють прогалини та непослідовність регулювання змісту та порядку реалізації основних форм парламентського розслідування. У зв'язку із цим існує необхідність аналізу сучасних організаційно-правових форм парламентського розслідування в Україні. **Методи.** Для вирішення задач дослідження використано низку методів наукового пізнання, серед яких формально-юридичний, за яким визначено прогалини та недоліки правових засад відповідних форм парламентського розслідування; системно-структурний – охарактеризовано окремі аспекти діяльності тимчасової слідчої комісії як єдиний інструментарій проведення парламентського розслідування в Україні; логіко-семантичний – розкрито сутність та відмінності відібрання показань і пояснень тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України, вилучення нею документів, предметів та матеріалів. **Метою** роботи є поглиблений аналіз сучасних форм парламентського розслідування в Україні, визначення їх сутності та особливостей, а також обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку конституційно-правових засад діяльності тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України. **Результат.** Встановлено, що розслідування в рамках парламентського контролю питань, що становлять суспільний інтерес, потребує застосування своєрідних організаційно-правових форм діяльності тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. Вони мають не тільки забезпечувати швидкий та повний збір і дослідження відповідної інформації, а і не допускати зловживання з боку тимчасової слідчої комісії, її втручання у діяльність інших органів і посадових осіб, перебирання слідчих функцій. Сьогодні основні форми парламентського розслідування в Україні та порядок їх реалізації все ще характеризуються деякою фрагментарністю та неузгодженістю законодавчого регулювання, чіткою невизначеністю меж реалізації тимчасовою слідчою комісією своїх повноважень, що серед іншого допускає ухилення посадових осіб від співпраці з нею. **Висновки.** Обґрунтовано, що удосконаленню форм парламентського розслідування в Україні сприятиме: деталізація порядку і меж їх реалізації; розмежування отримання показань та пояснень як засобів парламентського розслідування; надання особам, які включені в сферу парламентського розслідування, прав і гарантій, подібних тим, які мають учасники кримінального процесу; здійснення приводу на засідання тимчасової слідчої комісії за рішенням суду, закріплення порядку його виконання; деталізація предметів і підстав їх вилучення тимчасовою слідчою комісією; надання тимчасовій слідчій комісії права вилучати документи з житла чи іншого володіння особи за рішенням суду; розширення вимог до залучених фахівців, закріплення статусу залучених працівників правоохоронних органів в рамках парламентського розслідування; закріплення умов, підстав і предмету проведення судових експертиз в рамках парламентського розслідування; закріплення механізму взаємодії тимчасової слідчої комісії, надання їй права проводити слухання та виїзні засідання; закріплення форм, повноважень і гарантій діяльності тимчасової слідчої комісії щодо перевірки фактів і обставин у місцях їх виникнення.

Ключові слова: парламентське розслідування; тимчасова слідча комісія; отримання показань; вилучення документів; залучення фахівців; призначення експертиз

Problem statement. Effective parliamentary investigation into socially important, resonant issues involves the exercise by its bodies of some powers over other bodies and officials, partly outwardly similar to the activities of the pre-trial investigation and the court. At the same time, the legislative bases of the temporary investigative commissions of the Verkhovna Rada of Ukraine show a gap and inconsistency in regulating the content and procedure for implementing the main forms of a parliamentary investigation. In this regard, there is a need to analyze the current organizational and legal forms of parliamentary investigation in Ukraine. **Methods.** To solve the problems of the research, several methods of scientific knowledge were used, including the formal-legal one, which identified gaps and shortcomings in the legal framework of the relevant forms of a parliamentary investigation. System-structural method – some aspects of the activity of the temporary investigative commission are characterized as the only tool for conducting a parliamentary investigation in Ukraine; logical-semantic method – the essence and differences of obtaining testimonies and explanations by the temporary investigative commission of the Verkhovna Rada of Ukraine, seizure of documents, objects and materials by it are revealed. The **purpose** of the work is an in-depth analysis of modern forms of parliamentary investigation in Ukraine, determination of their essence and features, as well as substantiation of priority directions of development of constitutional and legal bases of temporary investigative commissions of the Verkhovna Rada of Ukraine. **Results.** It has been established that the investigation within the framework of parliamentary control of issues of public interest requires the use of peculiar organizational and legal forms of activity of the temporary investigative commission of the Verkhovna Rada of Ukraine. They should not only ensure the rapid and complete collection and investigation of relevant information but also prevent abuse by the temporary investigative commission, its interference in the activities of other bodies and officials, the transfer of investigative functions. Today, the main forms of parliamentary investigation in Ukraine and the procedure for their implementation are still characterized by some fragmentation and inconsistency of legislation, uncertain limits of realization by a temporary investigative commission its powers, which, among other things, allows officials to evade cooperation with it. **Conclusions.** It is substantiated that the improvement of forms of parliamentary investigation in Ukraine will be facilitated by: detailing the procedure and limits of their implementation; delimitation of obtaining testimony and explanations as a means of parliamentary investigation; granting to persons involved in the scope of parliamentary investigation rights and guarantees similar to those enjoyed by participants in criminal proceedings. Other measures should be: carrying out forced bringing person on a meeting of the temporary investigative commission by a court decision, settlement the procedure for its execution; detailing of items and grounds for their seizure by the temporary investigative commission; granting the temporary investigative commission the right to seize documents from a person's home or other property by a court decision. It is also advisable to expand the requirements for the involved specialists, settle the status of the involved law enforcement officers within the framework of the parliamentary investigation; settlement the conditions, grounds and subject of judicial expertise within the parliamentary investigation. Finally, it will be appropriate: consolidation of the mechanism of interaction of the temporary investigative commission, granting it the right to hold hearings and field meetings; settlement of forms, powers and guarantees of activity of the temporary investigative commission concerning check of the facts and circumstances in places of their occurrence.

Key words: *parliamentary investigation; temporary investigative commission; obtaining testimony; withdrawal of documents; involvement of specialists; appointment of expertise*

Постановка проблеми

Розслідування питань, що становлять суспільний інтерес, є важливою складовою парламентського контролю, що зумовлює застосування особливих організаційно-правових форм діяльності тимчасової слідчої комісії парламенту. Адже відповідні засоби та механізми парламентського розслідування повинні не лише забезпечувати оперативне і всебічне з'ясування обставин, але й не допускати різноманітні зловживання, втручання у роботу інших органів і посадових осіб, перебирання функцій слідства та суду. Основні форми парламентського розслідування в Україні віднайшли закріплення у

профільному Законі України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ, який водночас виявляє певну фрагментарність і непослідовність регулювання їх змісту та порядку реалізації. Саме тому в контексті інтенсифікації та підвищення ефективності діяльності тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України нами й вбачаються актуальними питання форм парламентського розслідування в Україні.

Зазначимо, що проблематика конституційно-правових засад проведення парламентського розслідування в Україні та зарубіжних країнах раніше вже розглядалась низкою вчених. Зокрема, С.В. Болдирев досліджував питання учас-

ті народних депутатів України у діяльності тимчасових слідчих комісій [1]; О.О. Майданник – парламентське розслідування як різновид парламентського контролю в Україні [2]; Р.І. Матейчук – функціонування тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України [3]; А.Б. Медвідь – їх конституційно-правовий статус [4]. У той же час дані наукові роботи присвячені переважно лише загальним питанням організації діяльності тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, предметно не характеризуючи саме сучасні організаційно-правові форми та засоби здійснення ними парламентського розслідування в Україні. Відтак, питання змісту парламентського розслідування, способів і меж його проведення наразі все ще залишається відкритим, потребуючи подальшого висвітлення у науковій літературі.

Щодо особливостей здійснення парламентського розслідування у європейських та інших країнах, то Х'ю Бохель та Анук Берт'є (Bochel & Berthier, 2021) досліджували питання надання свідчень парламентському комітету [5]; Гаррі Еванс (Evans, 2002) – обмеження парламентського розслідування [6]; Єва Пави (Pavy, 2020) – порівняльну характеристику статусу слідчих комітетів в національних парламентах [7]; Олів'є Розенберг (Rozenberg, 2020) – використання демократичного права парламентського розслідування [8]; Михаела Сіміон (Simion, 2018) – особливості діяльності слідчих комісій парламенту Румунії [9] тощо.

Загалом своєчасне та повне дослідження питань, які становлять суспільний інтерес, потребує поглибленого аналізу сучасних форм парламентського розслідування в Україні, визначення їх сутності та особливостей, а також обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку конституційно-правових засад діяльності тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, що і є метою статті. Її новизна полягає у формулюванні напрямків удосконалення організаційно-правових форм парламентського розслідування в Україні на основі комплексного узагальнення переваг і недоліків їх конституційно-правового регулювання з урахуванням поточних потреб забезпечення ефективності парламентських розслідувань. Завданнями статті є аналіз і характеристика процедур отримання показань і пояснень тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України, вилучення нею документів, залучення фахівців до роботи тимчасовою слідчою комісією, перевірки нею фактів і обставин у місцях їх виникнення, а також інших форм діяльності тимчасовою слідчою комісією.

Передусім, відзначимо, що чинне законодавство фактично передбачає декілька основних організаційно-правових засобів здійснення тимчасовою слідчою комісією парламентського розслідування: запрошення відповідних осіб, отримання їх показань чи пояснень; вилучення певних документів; залучення для своєї роботи фахівців; призначення необхідних експертиз. Усі вони загалом спрямовані на реалізацію обов'язку тимчасовою слідчою комісією щодо збору та дослідження відповідної інформації (п.2 ч.1 ст.13 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ [10]). Вказані організаційно-правові засоби, так само як і предмет та строк діяльності, відображають своєрідну сутність тимчасових слідчих комісій, що першочергово відрізняє їх від комітетів і тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України. Підкреслимо, що закріплення профільним Законом України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ основних повноважень (прав і обов'язків) та засобів діяльності тимчасових слідчих комісій, що не встановлені Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України, багато у чому упорядкувало практику їх функціонування та розблокувало правомірне здійснення ними дієвих заходів парламентського розслідування. Проте, з іншого боку, окремі нинішні повноваження тимчасовою слідчою комісією та порядок їх реалізації потребують більшого узгодження та деталізації. Також залишаються чітко неврегульованими межі реалізації тимчасовою слідчою комісією своїх повноважень, тим самим, наприклад, надаючи їй свободу розсуду щодо того, які документи та показання яких осіб їй потрібні для розслідування.

Отримання показань і пояснень тимчасовою слідчою комісією

Згідно п.6 ч.1 ст.7, п.4 ч.1 ст.12 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ тимчасова слідча комісія наділяється широкими можливостями для одержання необхідної інформації, маючи змогу запросити для отримання показань чи заслуховування пояснень практично будь-яку (не тільки посадову чи службову) особу, у тому числі й "окремих громадян". З позитивного боку одразу слід зауважити гарантування дотримання права запрошених осіб не розголошувати певну інформацію згідно із законом, а також відшкодування витрат, пов'язаних з їх запрошенням тимчасовою слідчою комісією. Водночас ефективність даного засобу парламентського розслідування може дещо знижуватись через існуючі особливості, прогалини та неузгоджено-

сті чинного законодавства. Так, вбачається де-що недоречним окреме закріплення права тимчасової слідчої комісії заслуховувати запрошених осіб і ставити їм запитання (п.4 ч.1 ст.12 даного Закону України), адже воно в контексті ч.2 ст.19 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ змістовно може розглядатись як складова іншого права тимчасової слідчої комісії "отримувати показання чи пояснення" (п.5 ч.1 ст.12 даного Закону України). Не можна залишати поза увагою і поширену проблему відмови та ухилення високопосадовців від співпраці з тимчасовою слідчою комісією.

По-перше, вбачається термінологічна невідповідність у тому, що тимчасова слідча комісія може запрошувати посадових, службових осіб "органів державної влади, інших державних органів" (п.6 ч.1 ст.7), а обов'язок з'явитись на її засідання покладається на посадових, службових осіб лише "органів державної влади" (ч.1 ст.19 даного Закону України). По-друге, кримінальна відповідальність встановлена не за сам факт ухилення від явки на запрошення тимчасової слідчої комісії, а за завідомо неправдиве показання (ч.1 ст.384 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. № 2341–ІІІ [11]), відмову від давання показань (ч.1 ст.385 КК України) чи перешкоджання з'явленню свідка (ст.386 КК України). Про кримінальну відповідальність саме за неявку на запрошення тимчасової слідчої комісії можна було би говорити лише в контексті ч.2 ст.351 КК України ("невиконання службовою особою законних вимог" тимчасової слідчої комісії). Хоча сама по собі кримінальна відповідальність за ухилення від давання показань і надання завідомо недостовірних доказів становить важливу гарантію належного доказування у парламентському розслідуванні як ключової умови його ефективності. Тому, до речі, М.П. Рачинська [12, с.80] помилково зауважує відсутність у законодавстві санкцій за невиконання вимог тимчасових слідчих комісій, що начебто обумовлює неналежну результативність їх діяльності.

По-третє, профільний Закон України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ прямо не визначає порядок отримання показань чи заслуховування пояснень, їх відмінності та правову цінність, допустимість показань з чужих слів, правовий статус свідка і т. ін. У той же час відсутні й застереження щодо застосування відносно давання тимчасовій слідчій комісії показань чи пояснень за аналогією відповідних положень Кримінального процесуального кодексу України. На відмі-

ну від кримінально-процесуального законодавства у парламентському розслідуванні пояснення та показання чітко не розрізняються залежно від обов'язковості їх надання та їх вагомості як джерел доказування. Надання правдивих показань і пояснень є однаково обов'язковим за рішенням тимчасової слідчої комісії (ч.1 ст.19 даного Закону України), а їх зміст може рівною мірою містити важливі відомості про обставини, що стосуються предмету парламентського розслідування. Також в контексті ч.2 ст.19 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ особа "як свідок" може давати тимчасовій слідчій комісії не тільки показання, а і пояснення. Проте, як вже відзначалось, кримінальна відповідальність передбачена лише за надання таким свідком завідомо неправдивих показань (а не пояснень) або відмову від їх давання.

Таким чином, актуалізується або упорядкування та уточнення давання показань та пояснень як засобів парламентського розслідування, або ж залишення лише більш ефективного засобу давання показань. Додаткового врегулювання потребує й питання фіксації тимчасовою слідчою комісією одержаних показань чи пояснень, оскільки наразі згідно ч.2 ст.19 даного Закону України їх викладення в письмовій формі та долучення до протоколу засідання тимчасової слідчої комісії має факультативний характер. Так само не передбачено жодної правової форми фіксації усних пояснень осіб, які отримує член тимчасової слідчої комісії за її дорученням (п.3 ч.1 ст.17 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ). Також досить слушним постає запропоноване Ю.Г. Барабашем [13, с.117] надання особам, які включені в сферу парламентського розслідування (насамперед свідкам, експертам та перекладачам), тих же прав і гарантій, які мають відповідні учасники кримінального процесу.

Крім того, у науковій літературі тимчасовим слідчим комісіям пропонується надати право збирати докази у порядку, встановленому кримінально- та адміністративно-процесуальним законодавством [2, с.188; 12, с.81; 14, с.130; 15, с.33]. Також із наданням тимчасовим слідчим комісіям прав, що узгоджуються з кримінально-процесуальними повноваженнями, пов'язується забезпечення ефективності їх діяльності [4, с.118]. На нашу ж думку, у даному разі має йти-ся не стільки про поширення дії зазначеного процесуального законодавства на сферу парламентського розслідування, скільки про покладення існуючих правил кримінального процесу в основу власних форм, засобів і процедур діяль-

ності тимчасових слідчих комісій з урахуванням специфіки інституту парламентських розслідувань. Адже, як наголошує С.В. Болдирев [1, с.132], надання членам тимчасової слідчої комісії прав, аналогічних закріпленим кримінально-процесуальним законодавством, "суперечитиме самій концепції розуміння сутності існування таких комісій".

Водночас маємо не погодитись з тим, що закріплення процедури попередження осіб про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань (за дачу завідомо неправдивих показань) тимчасовій слідчій комісії є недоцільним [1, с.133]. Позаяк вказане не тільки доповнює існуючу кримінальну відповідальність за невиконання законних вимог тимчасової слідчої комісії, але й певною мірою спонукає свідків та інших залучених нею осіб до належного виконання їх обов'язків. З огляду на це розглядаємо як позитив передбачене ч.1 ст.19 Закону України від 19.12.2019 р. № 400-IX попередження запрошених тимчасовою слідчою комісією свідків, експертів та перекладачів про кримінальну відповідальність за вчинення ними відповідних дій.

Досить неоднозначним є й право тимчасової слідчої комісії прийняти рішення про застосування приводу до особи, яка не з'являється на її засідання без поважних причин (ч.4 ст.19 Закону України від 19.12.2019 р. № 400-IX). З одного боку, це є потенційно дієвим засобом забезпечення отримання тимчасовою слідчою комісією інформації, необхідної для парламентського розслідування. З іншого боку, на відміну від кримінально-процесуального приводу рішення про застосування приводу (який є заходом процесуального примусу і обмежує реалізацію прав людини) ухвалюється не судом, а політико-правовим за своєю суттю робочим органом парламенту. Враховуючи викладене, інший підхід міг би передбачати прийняття рішення про привід судом за клопотанням тимчасової слідчої комісії. Зокрема, у літературі раніше вже пропонувалось здійснення тимчасовою слідчою комісією вилучення документів і приводу осіб не самотійно, а на підставі рішень суду або іншого правоохоронного органу [16, с.9]. Як зазначає з даного приводу Ю.Г. Барабаш [13, с.115, 116], примусовий привід свідка до тимчасової слідчої комісії лише за рішенням суду запобігатиме можливим зловживанням з її боку та забезпечуватиме дотримання прав учасників парламентського розслідування.

Крім того, привід у кримінальному провадженні та привід у парламентському розсліду-

ванні є різними правовими засобами, що потребують окремого законодавчого регулювання, зокрема мають бути конкретизовані поважні причини нез'явлення особи саме на засідання тимчасової слідчої комісії. Так само предметного законодавчого визначення має дістати й порядок виконання органами Національної поліції України приводу на засідання тимчасової слідчої комісії, зокрема якщо він стосується високопосадовців правоохоронних органів. Запропоноване запровадження інституту парламентських приставів для виконання приводу свідка на засідання тимчасової слідчої комісії [13, с.116], на нашу думку, не є пріоритетним питанням сьогодення, попередньо потребуючи оптимізації існуючої правоохоронної системи України. Також підлягають врегулюванню й загальні питання здійснення приводу, наприклад, до кого він не може бути застосований та особливості приводу особи, яка перебуває у житлі чи іншому володінні.

Вилучення документів тимчасовою слідчою комісією

Перш за все, слід погодитись з А.Б. Медвідем, що реалізація членами тимчасових слідчих комісій права на депутатський запит (звернення) не здатна забезпечити їх достатнім обсягом інформації, потрібної для парламентського розслідування [4, с.118]. Натомість суттєвим засобом парламентського розслідування виступає право тимчасової слідчої комісії вилучати необхідні в її роботі документи, які можуть бути використані для виявлення та фіксації відомостей про обставини, що складають предмет парламентського розслідування. Водночас звертає увагу відсутність не тільки достатніх законодавчих засад порядку вилучення таких документів, але й чітких меж реалізації даного права тимчасової слідчої комісії. Так, у різних випадках йдеться про вилучення або лише потрібних "документів" (п.3 ч.1 ст.12, ч.2 ст.18), або "предметів і документів, які можуть бути доказами" (п.8 ч.1 ст.7). Зважаючи на остаточну правову невизначеність таких "предметів" (що, вочевидь, змістовно наближаються до цивільно-правового розуміння "речей") і суто суб'єктивну оцінку їх доказової цінності тимчасовою слідчою комісією, вказане досить суперечливо дозволяє їй вилучати (з урахуванням встановлених винятків) практично будь-які речі в рамках парламентського розслідування. На нашу думку, право тимчасової слідчої комісії вилучати певні предмети (яке є менш застосовуваним джерелом одержання інформації порівняно з одержанням

пояснень/показань і вилученням документів) потребує більш істотного обмеження як за колом таких предметів, так і за підставами їх вилучення.

Існуючі ж наразі обмеження щодо вилучення стосуються лише тих предметів і документів, які "знаходяться у житлі чи в іншому володінні особи" або запитуються в межах кримінального провадження. При цьому, якщо в останньому випадку Закон України від 19.12.2019 р. № 400–IX передбачає отримання тимчасовою слідчою комісією копій таких документів, то у разі знаходження документів у житлі чи в іншому володінні особи тимчасова слідча комісія фактично позбавляється можливості отримати такі документи, що водночас може негативно позначитись на ефективності парламентського розслідування. З огляду на це доцільною постає проробка питання щодо надання тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України в окремих обґрунтованих випадках права клопотати про вилучення за рішенням суду визначених документів з житла чи іншого володіння особи.

Звертає увагу й значна деталізація інформаційних прав тимчасової слідчої комісії, зокрема у п.1, 2, 3 ч.1 ст.12 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–IX закріплено її право не тільки вилучати потрібні документи та отримувати їх копії, але й отримувати необхідну "інформацію, документи, матеріали та інші відомості" і ознайомлюватися з документами. Хоча вважаємо дещо непослідовним надання тимчасовій слідчій комісії права ознайомлюватись тільки з документами, тоді як вона має право отримувати крім документів також й відповідну інформацію, матеріали та відомості. Крім того, у п.3 ч.1 ст.12 даного Закону України чомусь йдеться про право тимчасових слідчих комісій вилучати потрібні документи тільки "з числа наданих", хоча насправді вона може вилучати їх і у разі відмови або ухилення посадових, службових осіб від надання зазначених документів.

При цьому, досить неоднозначною є норма, за якою інформація, що становить державну або іншу охоронювану законом таємницю, надається тимчасовим слідчим комісіям у загальному порядку. З одного боку, вказане може значною мірою ускладнювати доступ тимчасової слідчої комісії до інформації, необхідної для проведення парламентського розслідування. З іншого ж боку, такий підхід насамперед покликаний гарантувати безпеку відповідної інформації, що відповідає інтересам суспільства, держави та певних осіб, а також запобігає мож-

ливому зловживанню тимчасовою слідчою комісією своїми правами на отримання, ознайомлення та витребування інформації. Саме тому маємо не погодитись з М.П. Рачинською [12, с.78], що тимчасові слідчі комісії повинні мати повну свободу дій щодо ведення розслідування та необмежений доступ до документів.

Також у ч.1 ст.18 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–IX закріплено обов'язок органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та громадських об'єднань надавати тимчасовій слідчій комісії відповідні "документи та інформацію". Подібне широке формулювання не тільки інформаційних прав тимчасової слідчої комісії, а і обов'язку вказаних суб'єктів надавати їй "інформацію" фактично дозволяє тимчасовій слідчій комісії самостійно отримувати інформацію й у бездокументарній формі, тобто без вилучення її носіїв.

Зазначимо, що визначений ч.2 ст.18 даного Закону України алгоритм примусового вилучення документів чомусь не стосується їх вилучення у громадських об'єднань та, потребуючи обов'язкової присутності представника органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, не регламентує випадки відсутності такого представника або його відмови від підписання протоколу вилучення документів. До речі, вказана у ч.3 ст.18 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–IX кримінально-процесуальна виїмка (витребування) досліджуваних тимчасовою слідчою комісією документів саме "у громадського об'єднання" прямо не згадується у Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 р. № 4651–VI [17]. Крім цього, дана норма стосується тільки документів, що досліджуються тимчасовою слідчою комісією, хоча вона, як вище вже відзначалось, може витребувати не лише документи, а і "предмети".

З огляду на доволі широкі повноваження тимчасових слідчих комісій окремими вченими звертається увага на необхідність визначення механізмів оскарження їх рішень і дій [12, с.79]. Наразі дійсно відсутній окремий спеціальний порядок оскарження юридично обов'язкових процедурних рішень і дій тимчасової слідчої комісії (запрошення для показань, вилучення документів і т. ін.). Водночас, вважаємо, що в даному контексті ефективно оскарження рішень та дій тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України як суб'єкту владних повноважень цілком можливе в порядку адміністративного судочинства.

Залучення фахівців до роботи тимчасової слідчої комісії

Погоджуючись з доцільністю залучення тимчасовою слідчою комісією для своєї роботи відповідних фахівців, відзначимо певну термінологічну неузгодженість щодо цього у Законі України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ. Зокрема у п.5 ч.1 ст.7 даного Закону України йдеться про залучення "працівників правоохоронних органів, експертів та інших фахівців", а у п.6 ч.1 ст.12 – про залучення "експертів та фахівців" для роботи в тимчасовій слідчій комісії. Беручи також до уваги положення ст.25, 26 Законом України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ, "фахівці" має розумітись як узагальнююче, інтегративне визначення, до числа яких можуть бути віднесені не тільки працівники правоохоронних органів чи атестовані експерти, а фактично будь-які особи, які на думку тимчасової слідчої комісії мають достатній фах і кваліфікацію для забезпечення її роботи. Так само дещо неоднозначно у Законі України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ в одних випадках йдеться про "залучення" експертів (п.5 ч.1 ст.7, п.6 ч.1 ст.12), а в інших – про їх "запрошення" (п.8 ч.1 ст.12, ч.1 ст.19). При цьому, наразі як обмеження щодо залучення фахівців до роботи тимчасової слідчої комісії встановлено тільки заборону залучення іноземців і осіб без громадянства, а також потребу одержання згоди керівника за основним місцем роботи таких фахівців. Вважаємо, що з огляду на суспільну важливість, підвищену складність і відповідальність роботи тимчасової слідчої комісії, актуалізується розширення вимог до залучених фахівців, наприклад, щодо їх безпартійності, рівня кваліфікації, відсутності у них реального чи потенційного конфлікту інтересів з приводу предмету роботи тимчасової слідчої комісії.

Крім того, тимчасова слідча комісія також наділена правом залучати до участі в розслідуванні працівників "органів прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції" (п.9 ч.1 ст.12 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ). Так само як і вищезгадане залучення фахівців для роботи у тимчасовій слідчій комісії вказане дійсно може бути виправдано потребою проведення відповідних заходів парламентського розслідування (дослідження обставин на місці, вилучення документів і т. ін.). Водночас профільне законодавство предметно не регламентує правові форми такого залучення працівників перелічених правоохоронних органів, їх статус (насамперед права) в рамках парламе-

нтського розслідування, втім як і відмінності залучення працівників правоохоронних органів (п.9 ч.1 ст.12) від залучення фахівців (п.6 ч.1 ст.12). Дискусійним вбачається й закріплення обмеженого переліку правоохоронних органів, працівники яких можуть залучатись тимчасовою слідчою комісією, тим самим штучно перешкоджаючи залученню нею працівників інших правоохоронних органів (наприклад, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України тощо).

Належне проведення парламентського розслідування залежить не тільки від розглянутої можливості залучення окремих фахівців до роботи тимчасової слідчої комісії, але й від її співпраці з різними державними органами, органами місцевого самоврядування, установами та організаціями. Саме з цією метою тимчасовим слідчим комісіям згідно п.7 ч.1 ст.12 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ надано право звертатись до таких суб'єктів "за допомогою", а вони у свою сергу зобов'язані сприяти тимчасовій слідчій комісії. Разом із тим, на сьогодні вказане позбавлене конкретного правового змісту, надаючи відповідним органам і організаціям можливість самостійно визначати обсяги їх "сприяння" роботі тимчасової слідчої комісії, що нерідко набуває формального характеру. З огляду на це можна погодитись з М.П. Рачинською [12, с.81] щодо доцільності правового врегулювання механізму взаємодії тимчасових слідчих комісій з органами державної влади та громадськістю.

На відміну від інших засобів здійснення парламентського розслідування законодавче регулювання проведення експертиз наразі обмежується лише згадуванням у п.8 ч.1 ст.12 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ права тимчасової слідчої комісії "призначати необхідні експертизи". У зв'язку з цим залишаються нерегульованими конкретні умови, можливі підстави і предмет проведення таких експертиз в рамках парламентського розслідування, втім як і правовий режим одержаних експертних висновків. Щонайменше у даному випадку актуалізується уточнення, що тимчасова слідча комісія має право призначати проведення саме судових експертиз на підставі Закону України від 25.02.1994 р. № 4038–ХІІ [18].

Окремо відмітимо, що ч.2 ст.7 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ передбачає право тимчасової слідчої комісії запрошувати відповідних осіб на засідання тимчасової слідчої комісії або її робочих груп "для розгляду попе-

редньо визначених питань". У даному разі фактично йдеться про комплексний засіб діяльності тимчасової слідчої комісії, який поєднує деякі риси запрошення для надання показань/пояснень (обов'язок "прибути на засідання"), вилучення документів (зазначення "які матеріали та документи необхідно мати із собою") і залучення фахівців (для "розгляду питань" на конкретному засіданні). Разом із тим, вказане має й низку недоліків.

Так, особа зобов'язується тільки з'явитись на засідання тимчасової слідчої комісії, її робочої групи (але не надавати певні показання/пояснення); мати із собою матеріали та документи є "необхідністю" для запрошеної особи, а не обов'язком (тим більше, не йдеться про можливість їх вилучення). До речі, за формулюванням ч.2 ст.7 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ запрошена особа зобов'язана своєчасно прибути на засідання як тимчасової слідчої комісії, так і її робочої групи, але завчасно має повідомляти про неможливість прибути на засідання тільки тимчасової слідчої комісії (але не її робочої групи). Дана норма відносно інших положень Закону України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ також виявляє термінологічну неточність, наприклад, "прибути на засідання" (а не з'явитись), мати "матеріали та документи" (а не предмети та документи). Строк повідомлення тимчасовою слідчою комісією про запрошення особи на її засідання "не пізніше як за три дні" доцільно змінити на "не пізніше як за три робочі дні", що дозволить врахувати таке запрошення керівнику запрошеної особи за місцем її роботи. Також хоча передбачається запрошення особи на засідання не тільки тимчасової слідчої комісії, але й її робочої групи у повідомленні запрошеним особам пропонується безальтернативно зазначати "час і місце проведення засідання слідчої комісії" (чомусь вже не згадуючи про засідання її робочої групи).

Звертає увага і встановлена заборона такого запрошення на засідання тимчасової слідчої комісії або її робочих груп Президента України, суддів і суддів Конституційного Суду України, хоча аналогічна заборона щодо їх запрошення для дачі показань/пояснень (на відміну від попереднього Закону України від 15.01.2009 р. № 890–VI) дещо непослідовно не передбачена. На нашу думку, можливість одержання тимчасовою слідчою комісією пояснень Президента України не тільки сама по собі не порушує принцип розподілу влади та недоторканність глави держави, але й може бути виправданою з огляду на ймо-

вірну наявність у Президента України важливих відомостей з приводу предмету парламентсько-го розслідування.

Таким чином, враховуючи складну природу запрошення відповідних осіб на засідання тимчасової слідчої комісії або її робочих груп і недосконалість порядку його реалізації, даний засіб діяльності тимчасової слідчої комісії потребує істотного удосконалення й на практиці може бути замінений іншими організаційно-правовими засобами здійснення тимчасовою слідчою комісією парламентського розслідування. Зокрема може йтися про надання тимчасовим слідчим комісіям права проводити парламентські слухання, пропозиції щодо чого раніше вже висловлювались у науковій літературі [13, с.88, 122, 123; 19; 20, с.36]. Проведення у тимчасових слідчих комісіях відповідних слухань сприяло би всебічному вивченню та обговоренню питань, які ними розглядаються, отриманню додаткової інформації, залученню громадськості до участі у роботі тимчасової слідчої комісії. Водночас вважаємо недоречним запропоноване Ю.Г. Барабашем проведення у тимчасовій слідчій комісії слухань "за наслідками розслідування" [13, с.118], що передбачатиме фактичне ознайомлення громадськості із звітом тимчасової слідчої комісії ще до його розгляду парламентом.

Перевірка тимчасовою слідчою комісією фактів і обставин у місцях їх виникнення

Зміст проведення розслідування тимчасової слідчої комісії згідно ст.20 Закону України від 19.12.2019 р. № 400–ІХ полягає у здійсненні перевірки відповідних фактів і обставин не тільки шляхом витребування документів та матеріалів, отримання показань і пояснень, але й "безпосередньо у місцях їх виникнення". Разом із тим, чинне законодавство наразі залишає неурегульованими організаційні форми, конкретні повноваження, правові наслідки та гарантії діяльності членів тимчасової слідчої комісії (та її робочих груп) щодо перевірки фактів і обставин саме у місцях їх виникнення. Вказане потребує законодавчого визначення додаткових (до загального права народного депутата України на безперешкодний доступ) гарантій доступу членів тимчасової слідчої комісії на відповідні об'єкти, а також форм і порядку юридичної фіксації виявлених обставин (наприклад, складання протоколу, відібрання пояснень на місці, фото- і відеофіксація тощо), можливості проведення виїзних засідань тимчасової слідчої комісії

тощо. Також звертає увагу і дещо некоректне згадування у даній нормі "витребування" документів і матеріалів, оскільки в інших положеннях даного Закону України йдеться про їх "вилучення". Крім того, здійснення розслідування тимчасовою слідчою комісією відповідно до вищезгаданих форм її діяльності насправді не обмежується вилученням документів і отриманням показань/пояснень, а включає ще й, наприклад, проведення необхідних експертиз.

Висновки

1. Розслідування в рамках парламентського контролю питань, що становлять суспільний інтерес, потребує застосування своєрідних організаційно-правових форм діяльності тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України (отримання показань чи пояснень, вилучення документів, залучення фахівців, призначення експертиз та ін.). Вони мають не тільки забезпечувати швидкий та повний збір і дослідження відповідної інформації, а і не допускати зловживання з боку тимчасової слідчої комісії, її втручання у діяльність інших органів і посадових осіб, перебирання слідчих функцій.

2. Законодавче закріплення наприкінці 2019 року основних повноважень та засобів діяльності тимчасових слідчих комісій значною мірою упорядкувало практику їх функціонування та розблокувало правомірне здійснення ними дієвих заходів парламентського розслідування. Проте сьогодні основні форми парламентського розслідування в Україні та порядок їх реалізації все ще характеризуються деякою фрагментарністю та неузгодженістю законодавчого регулювання, чіткою невизначеністю меж реалізації тимчасовою слідчою комісією своїх повноважень, що серед іншого допускає ухилення посадових осіб від співпраці з нею.

3. Удосконаленню форм парламентського розслідування в Україні сприятиме: 1) деталізація порядку і меж їх реалізації, усунення термінологічної неузгодженості; 2) розмежування

отримання показань та пояснень як засобів парламентського розслідування, визначення допустимості показань з чужих слів і обов'язкової фіксації усних пояснень; 3) надання особам, які включені в сферу парламентського розслідування (свідкам, експертам та ін.), прав і гарантій, подібних тим, які мають учасники кримінального процесу; 4) здійснення приводу на засідання тимчасової слідчої комісії за рішенням суду, закріплення порядку його виконання та особливостей приводу особи, яка перебуває у житлі чи іншому володінні особи; 5) деталізація кола предметів і підстав їх вилучення тимчасовою слідчою комісією, врахування випадків ухилення представника організації від підписання протоколу під час примусового вилучення документів; 6) надання тимчасовій слідчій комісії можливості вилучати документи з житла чи іншого володіння особи за рішенням суду; 7) розширення вимог до залучених фахівців (безпартійність, певна кваліфікація, відсутність конфлікту інтересів та ін.), закріплення правових форм залучення працівників правоохоронних органів та їх статусу в рамках парламентського розслідування; 8) закріплення умов, підстав і предмету проведення судових експертиз в рамках парламентського розслідування, правового значення експертних висновків; 9) закріплення механізму взаємодії тимчасової слідчої комісії, надання їй права проводити слухання, виїзні засідання та запрошувати на свої засідання Президента України; 10) закріплення форм, повноважень і гарантій діяльності тимчасової слідчої комісії щодо перевірки фактів і обставин у місцях їх виникнення.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Вираз вдячності

Дослідження виконано ініціативно та не отримало будь-якого фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болдирєв С. В. Участь народних депутатів у діяльності тимчасових комісій Верховної Ради України: проблеми теорії і практики. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 25. С. 127–136.
2. Майданник О. О. Парламентський контроль в Україні. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2004. 260 с.
3. Матейчук Р. І. Функціонування тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 41(1). С. 78–81.
4. Медвідь А. Б. Конституційно-правовий статус тимчасових комісій Верховної Ради України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2008. 252 с.

5. Hugh Bochel & Anouk Berthier. Parliamentary committee witnesses: representation and diversity. *The Journal of Legislative Studies*. 2021. Vol. 27. № 1. P. 55–72.
<https://doi.org/10.1080/13572334.2020.1808341>
6. Harry Evans. The parliamentary power of inquiry: any limitations? *Australasian Parliamentary Review*. 2002. Vol. 17. № 2. P. 131–139.
7. Eeva Pavy. Committees of Inquiry in National Parliaments. *Comparative Survey*. 2020.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/649524/IPOL_STU\(2020\)649524_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/649524/IPOL_STU(2020)649524_EN.pdf)
8. Olivier Rozenberg. Inquiries by Parliaments. The political use of a democratic right. 2020.
<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02888751/document>
9. Mihaela Simion. Inquiry Committees of the Parliament in the Case Law of the Constitutional Court of Romania. *Annales Universitatis Apulensis Series Jurisprudentia*. 2018. № 21. P. 348.
10. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 19.12.2019 № 400–ІХ. *Офіційний вісник України*. 2020. № 6. Ст. 262.
11. Кримінальний кодекс України: від 05.04.2001 № 2341–ІІІ. *Офіційний вісник України*. 2001. № 21. Ст. 920.
12. Рачинська М. П. Парламентський контроль у формі діяльності тимчасових слідчих комісій: забезпечення ефективності. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2014. № 4. С. 77–84.
13. Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні: проблеми теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2004. 205 с.
14. Майданник О. Деякі проблеми законодавчого забезпечення контрольної функції парламенту. *Право України*. 2001. № 12. С. 128–130.
15. Горовенко М. Парламентські комітети і комісії в Україні та зарубіжних країнах. *Право України*. 2008. № 7. С. 30–34.
16. Парламентський контроль: проблеми та шляхи підвищення ефективності.
<https://parlament.org.ua/upload/docs/Parliamentaryoversightfunctions.pdf>
17. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012 № 4651–VІ. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. Ст. 1370.
18. Про судову експертизу: Закон України: від 25.02.1994 № 4038–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
19. Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2004. 20 с.
20. Євгенєва А., Ковриженко Д. Парламентські та комітетські слухання: стан, проблеми та пропозиції. *Часопис Парламент*. 2005. № 1. С. 32–43.

REFERENCES

1. Boldyryev, S. V. (2013). Uchast narodnykh deputativ u diyalnosti tymchasovykh komisiy Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: problemy teorii i praktyku [Participation of people's deputies in the activity of temporary commissions of the Verkhovna Rada of Ukraine: problems of theory and practice]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovryaduvannya*, (25), 127–136 (in Ukr.).
2. Maydannyk, O. O. (2004). *Parlamentskyi kontrol v Ukrayini* [Parliamentary control in Ukraine]. Kyiv: Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova (in Ukr.).
3. Mateychuk, R. I. (2016). Funktsionuvannya tymchasovykh sledchykh komisiy Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Functioning of temporary investigative commissions of the Verkhovna Rada of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*, 41(1), 78–81 (in Ukr.).
4. Medvid, A. B. (2008). *Konstytutsiyno-pravovyy status tymchasovykh komisiy Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Constitutional and legal status of temporary commissions of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Candidate's thesis (12.00.02). Uzhhorod (in Ukr.).
5. Hugh Bochel & Anouk Berthier. (2021). Parliamentary committee witnesses: representation and diversity. *The Journal of Legislative Studies*, 1(27), 55–72. <https://doi.org/10.1080/13572334.2020.1808341>
6. Harry Evans. (2002). The parliamentary power of inquiry: any limitations? *Australasian Parliamentary Review*, 2(17), 131–139.
7. Eeva Pavy. (2020). Committees of Inquiry in National Parliaments. *Comparative Survey*.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/649524/IPOL_STU\(2020\)649524_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/649524/IPOL_STU(2020)649524_EN.pdf)
8. Olivier Rozenberg. (2020). Inquiries by Parliaments. The political use of a democratic right.
<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02888751/document>

9. Mihaela Simion. (2018). Inquiry Committees of the Parliament in the Case Law of the Constitutional Court of Romania. *Annales Universitatis Apulensis Series Jurisprudentia*, (21), 348.
10. Pro tymchasovi slidchi komisiyi i tymchasovi spetsialni komisiyi Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [About temporary commissions of inquiry and temporary special commissions of the Verkhovna Rada of Ukraine]. *Zakon Ukrayiny* (19.12.2019 No. 400–9). *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*, 2020, (6), 262 (in Ukr.).
11. Kryminalnyy kodeks Ukrayiny [Criminal codex of Ukraine]. *Zakon Ukrayiny* (05.04.2001 No. 2341–3). *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*, (21), 920 (in Ukr.).
12. Rachynska, M. P. (2014). Parlamentskyy kontrol u formi diyalnosti tymchasovykh slidchykh komisii: zabezpechennya efektyvnosti [Parliamentary control in the form of temporary commissions of inquiry: ensuring efficiency]. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrayiny*, (4), 77–84 (in Ukr.).
13. Barabash, YU. H. (2004). *Parlamentskyy kontrol v Ukrayini: problemy teorii ta praktyky* [Parliamentary control in Ukraine: problems of theory and practice]. Candidate's thesis (12.00.02). Kharkiv (in Ukr.).
14. Maydannyyk, O. (2001). Deyaki problemy zakonodavchoho zabezpechennya kontrolnoyi funktsiyi parlamentu [Some problems of legislative support of the control function of the parliament]. *Pravo Ukrayiny*, (12), 128–130 (in Ukr.).
15. Horovenko, M. (2008). Parlamentski komitety i komisiyi v Ukrayini ta zarubizhnykh krayinakh [Parliamentary committees and commissions in Ukraine and foreign countries]. *Pravo Ukrayiny*, (7), 30–34 (in Ukr.).
16. *Parlamentskyy kontrol: problemy ta shlyakhy pidvyshchennya efektyvnosti* [Parliamentary control: problems and ways to increase efficiency]. <https://parlament.org.ua/upload/docs/Parliamentaryoversightfunctions.pdf> (in Ukr.).
17. Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny [Criminal Procedure Code of Ukraine]. *Zakon Ukrayiny* (13.04.2012 No. 4651–6). *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*, (37), 1370 (in Ukr.).
18. Pro sudovu ekspertyzu [About forensic examination]. *Zakon Ukrayiny* (25.02.1994 No. 4038–12). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, (28), 232 (in Ukr.).
19. Barabash, YU. H. (2004). *Parlamentskyy kontrol v Ukrayini: problemy teorii ta praktyky* [Parliamentary control in Ukraine: problems of theory and practice]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.02). Kharkiv (in Ukr.).
20. Yevhenyeva, A., Kovryzhenko, D. (2005). Parlamentski ta komitetski slukhannya: stan, problemy ta propozytsiyi [Parliamentary and committee hearings: status, problems and proposals]. *Chasopys Parlament*, (1), 32–43 (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
 Форум права: 67 pp. 20–30 (2).

Related identifiers:
 10.5281/zenodo.4650271
http://forumprava.pp.ua/files/020-030-2021-2-FP-Zozulia_5.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2021_2_5.pdf

License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Received: 08.04.2021
Accepted: 13.04.2021
Published: 26.04.2021

Cite as:
 Зозуля, О. І. (2021). Форми парламентського розслідування в Україні. *Форум Права*, 67(2), 20–30.
<http://doi.org/10.5281/zenodo.4650271>

Zozulia, O. I. (2021). Formy parlamentskoho rozsliduvannya v Ukrayini [Forms of Parliamentary Investigation in Ukraine]. *Forum Prava*, 67(2), 20–30. <http://doi.org/10.5281/zenodo.4650271>